

TYÖKALUJA KASVATUKUMPPANUUTEEN

Asiakkaana uusperhe

Maret Kosola ja Mervi Mäkelä-Lehtola

Uusperheneuvojakoulutus 2014

Kehittämistyö

Sisältö

1. JOHDANTO.....	2
2. AIHEEN TAUSTAA.....	4
3. UUSPERHEMÄÄRITELMÄ JA PÄIVÄHOIDON KASVATTAJIEN MIETTEITÄ UUSPERHEISTÄ	5
4. LAPSEN PERHE ERON JÄLKEEN JA LAPSEN TUKEMINEN.....	8
5. KASVATTAJAN TUKI VANHEMMILLE JA LAPSEN ARJEN SUJUVUUS.....	10
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	18
LÄHTEET:.....	21
LIITTEET:.....	22

1. JOHDANTO

Tämän kehittämishankkeen ideana on tuottaa opas päivähoiton kasvattajille aiheesta uusperhe asiakkaana. Toinen meistä kouluttaa tulevia lähihoitajia sekä koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajia, joiden yhtenä tulevaisuuden työpaikkana saattaa olla päivähoito. Sisältöinä opetettavissa kursseissa on mm. lasten, nuorten ja perheiden palvelut ja tukimuodot sekä erilaiset perheet ja perheiden erityistilanteet ja niissä tukeminen. Toinen meistä työskentelee päivähoidossa varhaiskasvatuksen erityisopettajana päiväkodissa, esiopetuksessa ja perhepäivähoidossa. Lasten, perheiden ja työntekijöiden kanssa yhdessä työskenteleminen on työnkuvan ydin. Sitä kautta tulee ero- ja uusperheisiin käytännön näkökulma sekä käsitys siitä, mitkä ovat päivähoiton työntekijöiden ajatukset uusperheiden kohtaamisesta. Työskentelykenttämme huomioiden oli järkevää yhdistää voimavaramme tämän aihealueen ympärille. Yhteyttä kirjallisen tuotoksen ideoinnin ja tuottamisen tiimoilta olemme pitäneet sähköpostitse ja yhteisillä ideointituokioilla lähiopetusjaksojen lomassa.

Päiväkodin, vanhempien ja lapsen kannalta on tärkeää, että arki rullaa päivähoidossa. Päiväkodin kasvatustehtävässä keskiössä on kasvatuskumppanuus päivähoiton ja vanhempien välillä. Jotta jokaisen perheen yksilölliset tarpeet voitaisiin ottaa mahdollisimman hyvin huomioon, tulisi päiväkodin työntekijöillä olla uusperhetietoutta. Päivähoidossa päivähoiton työntekijät tapaavat lasta päivittäin ja kohtaavat hänet ryhmän jäsenenä, mutta myös kahdenkeskisissä tilanteissa. Päivittäisten kohtaamisten lisäksi vanhempien kanssa käydään kasvatuskeskusteluja. Kohtaamisia, jotka parhaimmillaan voimaannuttavat vanhempia ja edesauttavat lapsen hyvinvoinnista huolehtimista tai pahimmillaan tuovat vanhemmalle kokemuksen, ettei häntä ja hänen näkökulmaansa ymmärretä tai, että hän kokee tapaamisella omaa elämäntapaansa kritisoidavan. Päivähoidon työntekijä osallistuu myös yhteisiin verkostotapaamisiin perheen asioissa. Jos luottamuksellinen suhde on syntynyt vanhempiin, työntekijä voi olla tukena ja apuna näissä tilanteissa vaikka lapsen näkökulman painottaminen kulkee mukana koko ajan.

Tässä kirjallisessa työssä taustoitetaan aihetta tarkemmin sekä tuotetaan oppaan taustalla olevaa teoretietoa. Laajuudeltaan itse opas tulee olemaan 4 sivuinen (A4 kokoinen paperi 2 -puolisena ja keskeltä taitettu). Oppaaseen kootaan keskeisiä ydinasioita uusperheestä tämän kirjallisen katsauksen pohjalta sekä joka osioon sisällytetään kysymyksiä pohdittaviksi. Keskeisiä aihealueita on toinen meistä (Maret) kartoittanut myös pienimuotoisen kyselyn avulla ennakkoon. Tarkoituksena oli saada kyselyllä tietoa päivähoiton työntekijöiden ajatuksista uusperheistä asiakkaina. Osa kyselyistä tehtiin suullisesti ja osa sähköpostitse. Oman päiväkodin työntekijöistä valikoitui henkilöitä, joilla on asiakkaina uusperhe. Esimerkiksi käytäessä 9 ryhmän perheitä läpi osoittautui, että vain yhdessä alle 3-vuotiaiden ryhmässä ei ollut uusperheitä. Eroperheitä sen sijaan oli. Kyselyyn vastanneista itse uusperheisiä oli 6 ja yksi uusperheestä eronnut.

Oppaan loppuun laitetaan myös linkkejä, joiden kautta voi syventää uusperhetietouttaan. Opasta olisi tarkoitus jakaa päivähoito- ja perhepäivähoitoryhmiin luettaviksi sekä opetuksen yhteydessä ja mahdollisissa päivähoiton työntekijöille suunnatuissa koulutustilaisuuksissa. Vaikka itse oppaaseen asiat on tiivistetty, käsitellään niitä luonnollisesti sitten em. opetus- ja koulutustilaisuuksissa laajemmin. Ryhmien tiimipalaverissa esite toimii keskustelun pohjana ja lisätietoa saa varhaiskasvatuksen erityisopettajalta, perheneuvolasta, uusperheneuvojalta, Suplista ja kirjallisuudesta. Toivomme lopputuloksen osaltaan lisäävän peruspalveluiden työntekijöiden uusperhetietoutta ja sitä kautta lisäävän uusperheiden hyvinvointia!

2. AIHEEN TAUSTAA

Päivähoidossa vanhempien ja kasvattajien (päivähoidon työntekijöiden) välinen yhteistyö sisältää kaikenlaisen vanhempien ja kasvattajien välisen vuorovaikutuksen ja toiminnan. Puhutaan kotikasvatuksen tukemisesta, kasvatusvastuun jakamisesta/jaetusta kasvatusvastuusta ja vanhempia osallistavasta yhteistyöstä. Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (VASU) puhutaankin käsitteestä kasvatuskumppanuus. Periaatteina on kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogi. Toimiva yhteistyö siis edellyttää kasvattajalta perheen tilanteen ymmärtämistä, hienotunteisuutta ja kykyä nähdä, millainen yhteistyömuoto kullekin perheelle sopii. Ammatilaisen täytyy myös muistaa, että jokaisella perheellä on omanlaisensa tapa elää ts. omanlainen perhekulttuuri. Edellä mainitun seikan hyväksyminen saattaa joskus olla päivähoidossa haasteellista. Kaikki perheet eivät täytä kasvattajan näkemystä ns. ihanneperheestä vaikka perheen elämä on hyvää sen jäsenten näkökulmasta. (Koivunen 2013, 151 – 153, 169.)

Monimuotoisten perheiden määrä lisääntyy ja uusperheet ovat kyselyinkin pohjalta yleistyneet päivähoidon asiakkaina. Työntekijällä voi olla kokemusta oman tai työelämän kautta uusperheistä tai sitä ei ole vielä ehtinyt kertyä. Oma asenne ja suhtautuminen ovat koetuksella, jos työntekijän ajatus uusperheistä on kovin negatiivinen tai hän kokee epävarmuutta uusperheen kohtaamisessa. Sääli, moralisointi, ohittaminen, kiukku tai suru ovat tunteita, jotka saattavat työntekijässä herätä. Lasten kanssa toimiessa tunteet pidetään piilossa, mutta vanhempia kohdatessa ne saattavat yllättäenkin tulla esiin. Tällöin kasvatuskumppanuus ei ole tasa-arvoista, dialogista puhumattakaan. Ammatillisuus punnitaan näissä tilanteissa.

Parhaassa tapauksessa yksittäinen työntekijä saa tiedon ja ohjauksen kautta uusia työkaluja ja ammatillista kasvua itselleen. Moni kokee yhteistyön helpoksi biologisten vanhempien kanssa, mutta kun kuvaan astuu sosiaalinen vanhempi, sosiaalinen sisarus tai isovanhemmat tilanne mutkistuu. Vaikka päivähoidossa lapsi on keskiössä, saattaa käydä niin, että lapsi unohtuu mietittäessä miten uusperheen vanhempien kanssa toimitaan. Kuka kuuntelee lasta ja tuo lapsen äänen vanhemmille kuuluvaksi? Voi olla, että

työntekijänä on sittenkin helpompi asettua vanhemman asemaan ja rinnalle. Lapsi tulee ohitetuksi. Aina ei osata huomioida lapsen mahdollista muutosoirehdintaa ja sopeutumista uusperheeseen. Lapsen käytöstä ei osata yhdistää luonnollisena osana muutosta ja tapana selviytyä tilanteessa. Jokainen lapsi on oma yksilönsä oman elämäkokemuksensa kanssa. Samassa uusperheessä elävät sosiaaliset sisarukset voivat jokainen reagoida eri tavalla ja tahtiin. Jollekin uusperhe on ilo uusista aikuisista, toiselle jakaminen, uudet säännöt ja hävinnyt oma rauha ovat vaikeita sulattaa.

3. UUSPERHEMÄÄRITELMÄ JA PÄIVÄHOIDON KASVATTAJIEN MIETTEITÄ UUSPERHEISTÄ

Uusperheessä on kaksi aikuista ja ainakin toisen puolison ellei kummankin lapsia aiemmista parisuhteista. Myös toisen vanhempansa luona muualla asuvat etälapset ovat uusperheen jäseniä. Perhekokonaisuudet voivat olla monimutkaisia yhdistelmiä meidän, sinun ja minun lapsista. Tilastoissa tämä uusperheiden moninaisuus ei kuitenkaan tule esille, sillä jos kummankin puolison lapset asuvat pääsääntöisesti muualla asuvan vanhempansa luona tai lapset ovat jo varttuneet aikuisiksi, perhettä ei lasketa uusperheeksi. Tilastojen ulkopuolelle jäämisestä huolimatta sukulaisuussuhteiden ja uuteen sopeutumisen kysymykset ovat samat. (Raittila & Sutinen, 2008, 11 – 12.)

Virallisten tilastojen mukaan lapsiperheitä noin joka kymmenes on uusperhe. Tilastokeskuksen **uusperhemäärittelyssä** uusperheessä on alle 18-vuotias vain toisen puolison lapsi. Perheen kaikki lapset eivät ole puolisoitten yhteisiä. Tämän määrittelyn mukaan v. 2012 uusperheitä oli yhteensä 53 000 (9% kaikista lapsiperheitä) ja uusperheisiin kuului noin 110 000 alaikäistä lasta (10 % kaikista lapsiperheiden lapsista). Tyypillisimmin uusperheissä asui äidin lapsia (46 %). Toiseksi yleisin uusperhetyyppi oli äidin lasten ja uusperheen vanhempien yhteisten lasten muodostama perhe (38%). (Tilastokeskus 22.11.2013.)

Todellisuutta joka tapauksessa on se, että kasvattajat kohtaavat yhä enenevässä määrin uusperheitä ja välillisesti uusperheen erityiskysymykset koskettavat myös heitä. Uusperheessä opitaan ajan myötä, että tavallisen perhekäsityksen ideaalimalli on biologinen ydinperhe. Usein ainakin joku perheenjäsenistä kokee tilanteensa vaikeaksi verratessaan omaa elämää kuviteltuun ideaalimalliin ja aikaisemmin koettuun biologisen perheen elämää. Esimerkiksi isäpuoli saattaa torjuttuna jättäytyä etäiseksi tai äitipuoli voi kokea, ettei lapsen biologinen äiti anna hänelle mahdollisuutta toimia lapsipuolen kanssa. Myös uusperheen sanasto on hankalaa. Esimerkiksi uusperheen lapsia ei pysty niputtamaan yhteen käsitteeseen. Uusperheissä elävät puolisoitten yhteiset lapset eivät ole alttiita samoille riskitekijöille kuin lapsipuolet. Eniten sovittelua uusperheissä vaativat erilaiset puolisuhteet ja se, että osa lapsista elää välillä toisessa kodissa. (Raittila & Sutinen, 2008, 9, 13 – 16.)

Kasvatuksen ammattilaisen on syytä pysähtyä miettimään, mikä on oma käsitys perheestä. Ammattilaisen mielikuvat uusperheistä saattavat usein nousta erilaisista ongelmatilanteista, vaikka uusperheillä on samanlaisia ongelmia kuin millä tahansa perheillä. Toisaalta uusperheproblematiikka on hyvin ainutlaatuistakin. Annanko kasvattajana tilaa lapsen omalle määritelmälle, ketä hänen perheeseen kuuluu, sallinko moninaiset ihmissuhteet ja useamman kuin yhden perheen? Näenkö uusperheen lapsen kannalta mahdollisuutena iloon, onneen ja rakkauteen useiden tärkeiden ihmissuhteiden ympäröimänä? Onko uusperhe isä-/äitipuolineen lähtökohtaisesti ongelma lapsen kehitykselle? Vai voisinko ammattilaisena ajatella, että uusperheessä eläminen tuottaa lapselle paljon turvaa ja huolenpitoa, koska hänen elämässään on paljon välittäviä lähiaikuisia. Yhtä lailla, miten minä ammattilaisena parhaiten tuen, rohkaisen ja kannustan isä- ja äitipuolia heidän vaativassa tehtävässään. Edellä olevat ennakoajatukset on itse kunkin ammattilaisen syytä pohtia. (Perhevalmennuksen käsikirja, 184, Väestöliitto, perheaikaa.fi.)

Päivähoidon työntekijöille suunnatussa kyselyssä kysyttiin mm. "Mitä ajatuksia sinussa herättää uusperhe ja oletko itse kohdannut uusperheitä?". Tähän tulleiden vastausten perusteella voidaan todeta, että suurimmalla osalla oli uusperheitä asiakasperheinä ja sitä kautta uusperheiden lapsia omassa ryhmässä tai ryhmissä joissa työskentelee. Se,

minkälaisia ajatuksia uusperhe herättää tuli esiin niin, että osa kertoo suhtautuvansa neutraalisti, suurin osa koki haastavaksi uusperheen monimuotoisuuden. Muutama työntekijä pohti uusperheen määritystä:

”Uusperhe tarkoittaa paljon monenlaisten asioiden läpikäymistä”, 43-v. lastentarhanopettaja.

”Miten yhdistää eri kulttuurit ja vaativaa, edellyttää aikuisuutta”, 62-v. lastentarhanopettaja.

”Uusperheitä on paljon, uusperheellisyys on tätä päivää ja koskettaa isoa osaa väestöä ainakin välillisesti”, 45-v. varhaiskasvatuksen erityisopetuksen koordinaattori.

Moni otti tässä kohtaa esiin myös uusperheen positiiviset puolet ja näki sitä kautta työskentelyn uusperheiden kanssa mielenkiintoisena, vaikka monesti alussa koettiin hämmennystä ennen kuin oli tavattu perhettä.

”Uusperhe on siihen kuuluville jäsenille rikkaus, mutta asettaa jäseniään myös sellaisiin tilanteisiin (haastaviinkin), jota eivät ydinperheen jäsenet kohtaa. Työssäni tapaan paljon uusperheitä”. 50-v. kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

Muutamassa vastauksessa jo tämän kysymyksen kohdalla nousi esiin tasa-arvoisuus lasten suhteen. Miten työntekijän on hyvä muistaa se jo heti ensimmäisen kerran perheen tavatessaan.

”Suhtautuminen lapsiin, kun itse olen kokenut sen miten uusi puoliso voi olla enemmän isä kuin biologinen isä”, 40-v. lastenhoitaja/perhepäivähoitaja.

4. LAPSEN PERHE ERON JÄLKEEN JA LAPSEN TUKEMINEN

Lapsi voi määritellä perhesuhteitaan biologisesta, juridisesta, sosiaalisesta tai psykologisesta näkökulmasta. Lapsen perhe voi hänen määritelmässään tarkoittaa 1) yhdessä asuvia uusperheen jäseniä, 2) yhdessä asuvia ja näiden lisäksi muualla asuvaa biologista vanhempaa ja mahdollisia sisaruksia, 3) alkuperäistä biologista perhettä tai 4) jatkuvaa prosessia, jossa eri ihmisten kuuluminen perheeseen voi vaihdella. Uusperheet siis edustavat omanlaistaan kulttuurista lapsuuden paikkaa, jossa kysymykset perheestä ja vanhemmuudesta eivät ole itsestään selviä. (Raittila & Sutinen, 2008, 13, Väestöliitto, perheaika.fi.)

Mitä tietoa kasvattaja tarvitsee perheestä? Luonnollisesti vanhemmat itse saavat päättää, mitä tietoa he antavat lapsesta ja perheestä kasvattajille. Mielestämme lapsen kehityksen kannalta tärkeää on mahdollisimman suuri avoimuus puolin ja toisin. Kaikkea perheen asioista ei ammattilaisen kuitenkaan tarvitse tietää. Tietoa on syytä jakaa asioista, jotka saattavat heijastua lapsen käyttäytymiseen. Esimerkiksi, jos lapsen elämäntilanteeseen on tullut vanhempien eron myötä muutoksia, lapsen käyttäytymisen äkilliset muutokset tulevat helpommin ymmärretyksi ja lapsi saa riittävästi tukea tilanteeseensa. (Koivunen 2013, 173.)

Kyselyssä päivähoidon työntekijöille kaikki vastaajat pitivät tärkeinä tietää, onko yhteis- vai yksinhuoltajuus, kuka on kukin lapsen elämässä, miten asumisjärjestelyt on sovittu, ketkä ovat mahdollisia päivähoidosta hakijoita, miten toivotaan tiedon kulkevan, miten tietoja saa välittää esimerkiksi, jos lapsen sosiaalinen vanhempi tai isovanhempi usein hakee lasta. Yhtä lailla sisarusuhteista on tärkeää tietää ja miten kotien väliset vaihdot tapahtuvat. Usein puhutaan vaihtopäivästä. Tämä kirjataan myös ylös, koska näin työntekijät voivat auttaa lasta, jos huomataan lapsen käyttäytyvän vaihtopäivänä eri tavalla kuin muina päivinä. Lapset juttelevat usein päivän aikana asiasta. Osalla vaihtoihin saattaa liittyä haikeutta ja ikävää. Osa lapsista on jo rutinoituneita kodin vaihtajia.

”Mietin etukäteen, mikä on juuri tämän uusperheen tilanne, mitä on tulossa, mitä lapsilla elämässään takana”, lastenhoitaja 62-v.

Vanhempien eron prosessointi vaatii lapselta aikaa ja merkitsee usein kriisiä. Lapsille voi kertoa, että suru on normaali tapa tulla toimeen menetyksen kanssa. Aina ei myöskään muisteta sitä, että perheen särkymisen lisäksi lapsi menettää myös vanhempansa parina. Lapsi saattaa mielessään toivoa vanhempien yhteen paluuta, vaikka vanhempi olisi löytänyt rinnalleen uuden aikuisen. Aikuisen, jonka kanssa vanhempi mahdollisesti asettuu asumaan. Lapsi ei oikein tiedä, miten suhtautua oman vanhemman tilalle tulleeseen uuteen aikuiseen, vaikka tämä olisikin mukava ihminen. Puhumattakaan siitä, miten sopeutua elämään mahdollisten uusien sisarusten kanssa. Tässä muuttuvassa elämäntilanteessa lapsi tarvitsee turvaa, tukea ja tilaa tunteilleen. Tätä turvaa voi mm. päivähoidon kasvattaja antaa, kun vanhempien voimavarat keskittyvät usein omasta muutosprosessista selviämiseen. (Larkela & Malinen, 2011, 11, Väestöliitto, perheaikaa.fi.)

Kyselyssä tätä kohtaa pohtivat työntekijät hyvinkin monelta kannalta. Kaikki vastaajat painottivat turvallisia, pysyviä aikuisia, lapsen kuulemista, läsnäoloa ja positiivista huomiota. Monessa vastauksessa nousi esiin eron merkitys lapselle. Ennen uusperhettä on lapsi usein kokenut vanhempien eron. Monen vastaajan kohdalla molemmat tapahtumat nähtiin osaksi lapsen historiaa.

”Muutosvaiheessa tarvitsee tukea, keskustella erilaisista perheistä, että lapsi ymmärtäisi, ettei ole ainoa, ei olla tuomareita ja lapsi voi olla täällä rauhassa”, lastentarhanopettaja 63-v.

”Tarvitaan ammatillista, fiksua lähestymistä ja toimintaa päivähoidon taholta, oikeaa tietoa lapsen asioista, jotta voidaan ymmärtää millaisesta maailmasta lapsi tulee ja antaa sitä kautta tukea, mitä lapsi tarvitsee”, varhaiskasvatuksen erityisopettaja 57-v.

”Turvallisuutta, lapsen huomioimista, aikuisten läsnäoloa. Parhaansa mukaan vastata lapsen kysymyksiin, ei ohiteta. Lapsi miettii monia asioita, joskus läsnäoloa hiljaa olemalla”, lastenhoitaja 60-v.

”Jos asiat pelaa, ei tarvita erityistä huomiota, kun on turvalliset aikuiset. Jos yhtälö ei toimi, voidaan tarvita ulkopuolista apua. Isovanhemmat voivat olla tukena, jos eivät ala sössiä. Parhaimmillaan se (huomio) on oikeus,

helpottava, puolueeton. Lapsi saa jutella asioista turvalliselle aikuiselle. Älä koskaan puhu lapsen isästä tai äidistä pahaa. Perhepäivähoidossa vaikeampaa rauhallisen tilanteen luominen keskusteluun”, 61-v. avustaja/ perhepäivähoitaja.

”Pienet lapset tarvitsevat itsetunnon tukea ja tukea siinä, että kokevat olevansa yhtä rakastettuja kuin ydinperheen lapset. Mahdollisuutta keskustella turvallisen aikuisen kanssa erilaisesta elämäntilanteesta. Ymmärtävää aikuista ja syliä!”, kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja 45-v.

”Lapset tarvitsevat suvaitsevaisuutta – heistä ei saa tulla kenenkään pelinappuloita. Lapsi ei ole valinnut aikuisia ympärilleen -valinnat tekee aikuinen/aikuiset”, varhaiskasvatuksen erityisopetuksen koordinaattori 45-v.

5. KASVATTAJAN TUKI VANHEMMILLE JA LAPSEN ARJEN SUJUVUUS

Kasvattajalta tulisi riittää ymmärrystä ja herkkyyttä myös vanhempien tilanteeseen. Uusperheen perustaminen heijastuu kokonaisvaltaisesti niin perheen ulkoisiin kuin sisäisiin voimavaroihin (muutokset asumisessa ja taloudellisessa tilanteessa, haasteet vanhemmuudessa ja kasvatuskysymyksissä). Roolien epäselvyys ja niihin liittyvä kipuilu kytkeytyy uusperheen perheytymiseen. Erimielisyydet uusperheissä koskevat useimmiten kasvatusta ja parisuhdetta, kun taas ydinperheissä kiistellään kotitöistä. Uusperheiden suhteiden toimivuudelle asettaa haasteita se, että perhe ulottuu usein vähintään kahteen kotitalouteen sekä se, että perheen rajat vaihtelevat. Esimerkiksi viikolla lapsia voi olla kotona kaksi ja viikonloppuna neljä tai päinvastoin. Perheen kokoonpanot siis vaihtelevat. (Broberg 2010, 201 – 206.)

Kysymykseen ”Mitä ajattelet kasvatuskumppanuudesta uusperheen vanhempien välillä (biologiset vanhemmat, etävanhempi, sosiaalinen vanhempi, aikaisemmin puhuttiin isä/äitipuoli)?”, tuli ajatuksia liittyen ristiriitoihin ja erimielisyyksiin.

”Uusperheissä ristiriitoja saattaa syntyä herkemmin, kun perheeseen on tultu jo yhden kodin kautta lapsuuden jälkeen. Painolastia menneestä voi olla paljon. Toisen lapsiin tunnesiteen muodostuminen kestää kauemmin kuin omiin lapsiin vastaavan suhteen muodostuminen. Vastoinkäymiset voivat uusperheessä kärjistyä tavallista isommiksi”. ”Oikeus puuttua toisen biologisen lasten kasvatukseen voi olla haastavaa monellakin tavalla. Osallisuus lapsen (ei biologisen) elämässä (juhlat, vanhempainillat, kasvatuskeskustelut) ei välttämättä ole itsestään selvää”, varhaiskasvatuksen erityisopetuksen koordinaattori 45-v.

Ristiriidoista tuli ajatuksia myös kyselyn viimeiseen kysymykseen, jossa työntekijät pohtivat, mikä hankalaa, vaikeaa tai missä olet kokenut onnistumisia uusperheiden kanssa työskentelyssä.

”Aikuisten jaksaminen, taloudellinen epävarmuus, miten parisuhdetta hoidetaan, ex-puolisoiden häirintä. Ristiriitaa rajoista ja perushoidosta sekä perheen rutiineista”, lastentarhanopettaja 58-v.

Biologisten vanhempien riidat heijastuvat lapseen sekä hyvin herkästi myös päivähoidon työntekijöiden arkeen. Eräs perhepäivähoitaja kuvasi tilannetta vaikeakulkuisessa maastossa kävelemiseen. Miten säilyttää tasapuolisuus ja olla lisäämättä ristiriitaa ja erimielisyyttä sekä siinä samassa tukea lasta ja yrittää pitää lapsen puolta?

”Riidat, jos tieto ei kulje, parhaimmillaan 4 aikuisen info ja isovanhemmat ja varahakijat. Miten ottaa vanhempien väliset riidat puheeksi, joista lapsi kertoo meille? Eräs tyttö kertoi, miten oma äiti moitti biologisen isän uutta puolisoa sekä uusperheisaruksen äitiä. Onneksi äiti oli kertonut riidoista kaikkiin ex-puolisoihinsa”, lastenhoitaja 42-v.

Toisaalta muutamassa vastauksessa tuli esiin kokemus siitä, että uusperheen riidat ovat samanlaisia kuin ydinperheissä. Ainoana erona ja huomioitavana seikkana se, että

kasvattajia on monta. Työntekijät pitivät tässäkin kohtaa tasaveroisuutta uusperheitä kohtaan tärkeänä.

Vanhempien voi olla vaikea ottaa kasvattajan kanssa puheeksi itseä askarruttavia asioita. Tässä yhteydessä on tärkeä muistaa uusperheiden kehitysvaiheet, esimerkiksi vaihe 1, jolloin eletään haavekuvavaiheessa: uusperheen vanhemmalla on tarve näyttää, että kaikki omassa perheessä toimii, eikä ongelmia ole. Aikuiset haluavat uskoa välittömään sopeutumiseen ja keskinäiseen rakkauteen. Vanhemmat voivat olla myös niin keskittyneitä omista elämänhaasteista selviämiseen, että heidän voi olla vaikea huomioida lasten tarpeita ja heidän tukemista. Mikäli kasvattajalla nousee huoli lapsen kehityksestä, kuuluu ammatillisuuteen se, että kasvattaja ottaa huolen puheeksi vanhempien kanssa. Vanhemmat saattavat kokea lapsesta kerrotut asiat kielteisiksi, jolloin vanhempien itseluottamus ja vanhemmuus ovat koetuksella. (Koivunen 2013, 160, 174, Larkela & Malinen, 2011, 11, Perhevalmennuksen käsikirja, 179.)

Puheeksi ottamisesta ja kasvatuskumppanuudesta oli ajatuksia kyselyssä.

*”Kasvatuskumppanuus biologisten vanhempien kanssa. Tapaus ja tilanne ratkaisevat, ja kunnioittava asenne kaikkia osapuolia kohtaan tärkeää”,
varhaiskasvatuksen erityisopettaja/työnohjaaja 43-v.*

*”Haastavaa, monen aikuisen/vanhemman kanssa olla tekemisissä, kun ei aina tiedä millaiset suhteet heillä on, mitkä pelisäännöt. Luottamuksen rakentaminen tärkeää”,
lastentarhanopettaja 58-v.*

*”Kasvatuskumppanuuteen tulee pyrkiä kaikkien osapuolien kanssa, toki asiat hoidan huoltajien kanssa. Lasta koskevat viralliset asiat hoidan tietysti vanhempien (huoltajien kanssa). Mitä paremmin kasvatuskumppanuus kaikkien lapsen lähellä olevien henkilöiden välillä sujuu, sitä sujuvammin asiat hoituvat”,
varhaiskasvatuksen kiertävä erityisopettaja 42-v.*

*”Eronneiden vanhempien yhteiset palaverit voivat olla hankalasti järjestettävissä, jos kohtaaminen on epämieluisa toiselle tai molemmille osapuolille. Vanhemman uuden puolison rooli saattaa olla merkittävä lapsen elämässä, mutta häntä ei useinkaan voida kutsua lasta koskevaan palaveriin, ainakaan jos molemmat biologiset vanhemmat ovat läsnä”,
varhaiskasvatuksen erityisopetuksen koordinaattori 45-v.*

Päiväkodin kasvattajaa saattaa huolestaa lapsen hyvinvointi muuttuvien perhesuhteiden maailmassa. Päiväkodin kasvattajan on hyvä tiedostaa, että uusperhe ei sinänsä ole riski lapsen hyvinvoinnille. Oleellista on uusperheen toimiva ihmishdeverkosto. Keskeistä ovat toimivat ihmishdekuviot esimerkiksi lapsen ”eri vanhempien” välillä - biologisten, sosiaalisten ja etävanhempien toimivat suhteet. Tuolloin lapsi kokee kasvuympäristönsä turvalliseksi. Lapsella tulee olla oikeus määritellä itse tärkeät ihmishdeensa ja vaalia niitä ilman lojaalisuusristiriitoja. Tässä yhteydessä on tärkeä huomioida se, että lapsella on oikeus vanhempaansa. Tämä vaatii kaikilta vanhemmuuden osapuolilta määrätietoista suhteiden ylläpitämistä. (Broberg, 2010, 210 – 211, Väestöliitto, perheaikaa.fi.)

Toimivan uusperheen ihmishdeverkostoa pitivät tärkeänä myös kaikki kyselyyn osallistuneet työntekijät riippumatta siitä, oliko työntekijä itse uusperheinen.

”Kaikkien osapuolien hyväksyminen päivähoidon puolelta, se on tärkeää mutta ei ole helppo homma. Lapsen huolehtiminen vanhemmistaan tai sisaruksistaan nousee usein esiin. Koen, että se täytyy ottaa puheeksi. Mehän toimimme lapsen kanssa joka päivä n. 11 kk vuodessa”, lastentarhanopettaja 58-v.

Joissakin vastauksissa työntekijä nosti esiin isien tilanteen, äitipuolen ja etä-äidin tilanteen. Ne olivat mietityttäneet. Mietimme yhdessä auttaisiko sukuuun tekeminen lapsen kanssa ja sen näyttäminen kaikille vanhemmille tai kenelle lapsi haluaa sitä näyttää. Ideaalitalanne olisi, että sekä biologiset että sosiaaliset vanhemmat tekisivät myös sukuuun. Näitä voisi sitten lapsen kanssa käydä yhdessä läpi tietenkin lapsen ikä huomioiden.

”Vaikka biologinen äiti olisi se etävanhempi ja vähemmän tekemisissä olis hyvä olla tekemisissä ja jutella. Äiti/isä on osa lasta. Vaikea joskus puhua lapsen kanssa vanhemmista”, lastenhoitaja 62-v.

Monessa uusperheessä vanhempien roolit ovat hyvin selkeät ja arki rullaa alun hämmennyksen ja rutiinin hakemisen jälkeen hyvin. Aika näyttää tekevän myös oman tehtävänsä, kuten moni kyselyyn vastannut oli huomannut.

Eron jälkeen on vanhempien päätettävä lapsen huoltajuudesta ja asumisjärjestelyistä. Yhteishuoltajuuteen pyritään, jos molemmat vanhemmat ovat kykeneviä hoitamaan ja kasvattamaan lasta. Jompikumpi vanhemmista on silti ns. lähivanhempi eli se jonka luona lapsi on kirjoilla. Yhteishuolto on pohjana myös lapsen vuoroasumiselle, jossa lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhemman luona. On myös vuoroasuvia vanhempia, mutta he ovat hyvin pieni joukko. Yksinhuoltajuudessa joko äiti (edelleen yleisemmin) tai isä on päähuoltaja. Yksinhuoltajalla on oikeus päättää lapsen asioista kuulematta toista vanhempaa. Yksinhuoltajuudessa tapaamiset voivat olla esimerkiksi joka toinen viikonloppu ja viikolla yksi ilta tai harvemmin esim. pitkän välimatkan tai etävanhemman tilanteen (esim. mielenterveysongelmat) takia. Edelleen on etenkin isiä, jotka toivovat yhteishuoltajuutta, mutta äidin torjuessa tämän tai viedessä asian oikeuteen isä ehkä luovuttaa yksinhuoltajuuden äidille. (ks. Lastensuojelun käsikirja.)

Kunnan lastenvalvoja tekee huolto- ja tapaamissopimukset. Lapsen asemaa säätelee laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Vanhemmat sopivat myös siitä, miten kustannukset jaetaan vanhempien kesken. Huoltomuoto ei vaikuta lapsen oikeuteen tavata muualla asuvaa vanhempaa, eikä vanhemman velvollisuuteen huolehtia lapsen elatuksesta. (ks. Lastensuojelun käsikirja.)

Vuoroasuminen on herättänyt pohdintaa päivähoidon kentällä vuoroasumisen yleistyessä.

”Yleensä mun ja sun lapset. Mielikuva tilanteesta jossa lapset matkustavat kassin kanssa paikasta toiseen, reissausmeininki.” Lastentarhanopettaja 42-v

”Ei ollut ennen viikko viikkosysteemiä, se on uutta. En osaa ajatella etukäteen miten toimii.” Lastenhoitaja 62-v.

”Sitten voi olla kaksi kotia vuoroviikoin. Viedään, kuljetellaan, kaverit? Laaja piiri, isovanhemmat vielä lisäksi. Miten arjen rutiinit ja perushoito toteutuu?” Lastentarhanopettaja 57-v.

”Kahdessa kodissa asuminen on lapselle rankkaa. Joskus kuulee lapsen puhuvan äidin tai isän kodista. Missä silloin on lapsen koti? Uusperheessä kokoonpano on usein vaihteleva ja elämä kovin aikataulutettua, se saattaa hämmentää lasta” varhaiskasvatuksen erityisopettaja 43-v.

Usein vuoroasuvalla lapsella ns. vaihtopäivä on päivähoitopäivä perjantai tai maanantai. Tällöin työntekijöillä on paremmat mahdollisuudet tavata molempia vanhempia ja sosiaalisia vanhempia sekä heidän lapsiaan. Kaikki vastaajat pitivät tärkeänä avointa, tasa-arvoista ja kuuntelevaa kasvatuskumppanuutta.

Päiväkodin kasvattajien tulee jo ihan juridisista syistä olla tietoisia perheen huoltajuuskuvioista. Kenelle heillä on lupa antaa lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvää tietoa ja kenet heidän tulee ottaa mukaan lapsen asioiden käsittelyyn. Virallisilta huoltajilta tulee saada lupa jakaa tietoa myös sosiaalisen vanhemman kanssa. Sosiaalinen vanhempi on usein tiiviisti lapsen arjessa mukana, vaikkei hän olisikaan virallinen huoltaja.

Päivähoidon työntekijöillä on velvollisuus ottaa puheeksi vanhempien kanssa, jos lapsi reagoi voimakkaasti vaihtopäivinä, kertoo huolistaan tai hänen on vaikea asettua leikkiin, sosiaaliseen kontaktiin tai hän hakee jatkuvasti aikuisen huomiota.

Lapset itse ovat ainakin alkuun innoissaan kahdesta kodista. Esimerkiksi 5-vuotias tyttö sanoi: *”Kun olen äidin luona on ikävä iskää ja iskän luona ikävä äitiä ja mummia. Mut alkuun oli enemmän kun nyt.”*

8-vuotias poika pohtii: *”Mahtaako äidillä olla meitä ikävä kun ollaan (siskon kanssa) iskän luona ja nyt kun ollaan Riitan luona usein. Joskus mulla on joku hukassa, kerran jäi kirjat, piti hakea ne iskän luota. Äiti oli aika kiukkunen. Iskän luota on helpompi mennä kavereille ja kouluun.”*

Tämä tulee esiin myös Hannariikka Linnavuoren väitöskirjassa Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Osa lapsista koki asumisen kahdessa kodissa elämänpiirin laajentumisena ja he olivat tottuneet vuoroasumisen rutiineihin. Toisaalta lapsi saattoi kokea, ettei kuulunut kumpaankaan kotiin. Kahdessa paikassa asuminen vaatii paljon suunnitelmallisuutta sekä lapsilta että aikuisilta. (Linnavuori 2007, 31.)

Huolto ja tapaamismuotoa tärkeämpää on kuinka eri tilanteissa voidaan tukea lapsen hyvinvointia.

Päiväkodin työntekijöiden on hyvä tietää uusperheen prosessista ja erilaisista tunteista (mm. ulkopuolisuuden ja vierauden tunteet). Yleinen tietämys näistä asioista auttaa rauhoittamaan perheen eri jäseniä tiedolla, että nämä tuntemukset ovat tyypillisiä uusperheissä. Tärkeää on myös miettiä, ketä lapsen lähipiiristä kutsutaan erilaisiin tapaamisiin. Joissakin tapaamisissa on hyvä tavata pelkästään vanhempia ja vastaavasti joissakin tilanteissa lapsen on hyvä olla itse mukana. Mutta ketä lapsen vanhemmista kutsutaan (viralliset huoltajat, sosiaaliset vanhemmat)? Tärkeää on myös hahmottaa uusperheen jäsenten välisiä yhteyksiä; onko niitä ja minkä laatuista ne ovat. Sitten yhteistyötä laajennetaan tarvittavissa määrin. Muistettava kuitenkin on, että lapsen molempia huoltajia on informoitava tietyissä asioissa.

”Eronneiden vanhempien yhteiset palaverit voivat olla hankalasti järjestettävissä, jos kohtaaminen on epämieluisaa toiselle tai molemmille osapuolille. Vanhemman uuden puolison rooli saattaa olla merkittävä lapsen elämässä, mutta häntä ei useinkaan voida kutsua lasta koskevaan palaveriin, ainakaan jos molemmat vanhemmat ovat läsnä” varhaiskasvatuksen erityisopettaja 43-v.

”Uusperheisyys luo lisää haasteita arkeen. Oltava selvillä tai selvitettävä, ketkä osallistuvat lapsen keskusteluihin, keneen voi ottaa yhteyttä lapsen sairastuessa, informointi jne. Uusperheisyys tulee ottaa huomioon aivan hoitosuhteen alusta alkaen ja selvittää millaisessa perhekontekstissa lapsi elää ja kasvaa, ketkä aikuiset ovat lapselle tärkeitä.” varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja työnohjaaja 57-v.

Päivähoidossa päivähoidon työntekijät tapaavat lasta päivittäin ja kohtaavat hänet ryhmän jäsenenä, mutta myös kahdenkeskisissä tilanteissa. Lapsi kertoilee paljon kodin asioista päivittäisissä tilanteissa tai tuo asioita esille leikeissä. Lapsen kanssa voi olla paikallaan myös lukea satuja, joissa käsitellään mustasukkaisuutta, vanhempien eroa,

uusperheasioita jne. Jos lapsi kertoo negatiivisesta suhtautumisestaan uusvanhempaansa kohtaan, ei tätä suhtautumista pidä lähteä vahvistamaan. Lapsella on kuitenkin oikeus ilmaista tunteitaan.

Päiväkodin työntekijöiden on hyvä tietää myös uusperheeseen liittyvistä hyödyttömistä uskomuksista ja väärinymmärryksistä. Se, että työntekijä itse ensinnäkin ymmärtää, etteivät esimerkiksi äitipuolet automaattisesti rakasta puolisonsa lapsia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö äitipuoli haluaisi miehensä lasten parasta. Tunnesuhteiden muodostumiselle pitää antaa aikaa ja vanhempia voi rauhoittaa tämän suhteen. Myös lapsen väärinymmärrykset täytyy ottaa puheeksi vanhempien kanssa; lapsi on saattanut takertua johonkin yksittäisessä tilanteessa kuulemaansa ja tulkinnut sen omalla tavallaan. (Raittila & Sutinen, 2008, 42 – 62.)

Päiväkodin ja lapsen kannalta on tärkeää, että arki rullaa päivähoitossa. Ihanteellista olisi, että yhteistyö lapsen vanhempien välillä toimii (biologinen, sosiaalinen, etävanhempi, isovanhemmat jne.). Lapsen arjen sujuvuuden kannalta on tärkeää esimerkiksi, että kaikki mahdolliset ”varahakijat” on nimetty virallisiin päiväkodin sopimuksiin ja lapsen viralliset huoltajat hyväksyvät sen. Näin esimerkiksi sosiaalinen vanhempi voisi tarpeen mukaan tuoda ja hakea lapsen päiväkodista. Luonnollisesti niin, että hakemiset ja tuomiset ovat ennakkoon tiedossa, jotta tietty perusturvallisuus säilyy lapsella.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Jo uusperheneuvojakoulutuksen alkumetreillä tuli esiin, että meidän molempien yhdistävänä työkenttänä on päivähoido. Mervillä lähihoitajien kouluttajana oli mielessä, että uusperhetietoutta on hyvä jakaa tuleville ammattilaisille. Uusperheitä käsittelevän kirjallisuuden ja uusperheneuvojakoulutuksen lähijaksojen teoriaosuuksien jälkeen vain vahvistui tunne, että tätä tietoutta on syytä jakaa päiväkodin kasvattajille. Uusperheissä esiin tulevat kysymykset kuitenkin poikkeavat tietyiltä osin perinteisen ydinperhemallin kysymyksistä. Koska kouluttajana ei myöskään tällä hetkellä toimi suorassa asiakastyössä, hyödyntäisi tällaisen tietopaketin koostaminen parhaiten uusperheiden tukemista.

Yhtenä sisältönä lähihoitajien koulutuksessa on luonnollisesti lapsen etu ja lastensuojelu. *”Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Laissa määritellään lastensuojelu laajasti: lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen liittyvillä toimilla ehkäistään varsinaisen lastensuojelun tarvetta ja [ehkäisevällä lastensuojelulla](#) tarjotaan apua ja tukea riittävän varhain, jolloin ehkäistään ongelmien syntymistä tai pahenemista. Tärkeä tehtävä ehkäisevän työn toteuttamisessa on neuvolalla, päivähoidolla ja koululla.”* (Lastensuojelun käsikirja.)

Päivähoito on yksi keskeinen lapsiperheiden peruspalvelu. Kasvatuskumppanuuden hengessä päivähoidon työntekijöiden merkitys uusperheiden tukemisessa ei siis ole vähäinen vaan päinvastoin. Päivähoidon työntekijät kohtaavat perheen päivittäin, mikä edesauttaa luottamuksellisen ja luontevan yhteistyön syntymistä. Varhainen tuki on myös inhimillisesti ja taloudellisesti kannattavaa.

Maretille yhtä lailla aihe oli selvä alusta asti. Sattumalta Maretin työyksikössä aloitti viime syksynä neljä uusperheen lasta, joilla kaikilla oli takana jo monta muutosta. Työntekijöissä tämä aiheutti hämmennystä, epävarmuutta, ihmettelyä, pohdintaa miten luoda luottamuksellinen ja avoin suhde lapseen ja vanhempiin. Maret on tavannut kaikkia lapsia

pienryhmässä sekä kahden keskisissä tuokioissa. Niiden aikana on rakennettu perhe –ja sukupuuta eri tavoin ja käyty läpi suhteita uusperheessä. Lapset ovat tuoneet paljon ajatuksiaan ja tunteitaan esille. Kaksi tapaamisista on videoitu.

Ennakkoluulot, myös itse uusperheisen työntekijän kohdalla pysäyttivät Maretin, yhtä lailla uusperheisen. Myös tiimipalavereissa käsiteltiin työntekijöiden usein suurtakin huolta lapsista ja omasta kyvystään olla avuksi. Prosessia on nyt vuosi takana ja ilolla voidaan todeta tilanteen kaikkien osalta rauhoittuneen. Joten pieni lehtisemme voi olla avaus työilloissa, tiimipalavereissa, vanhempainilloissa tai vaikka koko päivähoidon yhteisessä koulutuksessa.

Lasten omat ero–ja uusperhevertaisryhmät syntyivät jo Maretin edellisessä työpaikassa vuorohoidossa. Ensimmäisessä Askeleittain (tunne- ja sosiaalisten taitojen ohjelmassa) ryhmässä kaksi 5-vuotiasta tyttöä jakoivat kokemuksiaan vuoroasumisesta ja vanhempien erosta. Aiheesta saisi kirjoitettua paljonkin, mutta tässä uusperheneuvojakoulutuksen lopputyössä kyseinen aihepiiri rajattiin pois. Sen sijaan aihe varmaan herättää kiinnostusta ja toivon mukaan työntekijät, opiskelijat ja päivähoidon hallinto hakevat lisätietoa monista saatavilla olevista lähteistä.

Kaiken kaikkiaan valitsemamme aihe osoittautui tärkeäksi ja ajankohtaiseksi. Käytännön työntekijöiden näkemykset vahvistivat sen, että tietoutta uusperheiden tilanteista, työntekijöiden ajatusmaailman avartamista ja omien ennakkokäsitysten kohtaamista tarvitaan. Saimme molemmat erittäin tärkeää tietoa hyödynnettäväksi. Työstämäämme ohjelehtistä voimme molemmat omissa työympyröissämme jatkojalostaa ja muokata. Yhteistyömme on ollut antoisaa yhteistä jakamisesta ja ajatusten peilaamista. Ajatukset ja pohdinnat menivät meiltä yksiin. Jaamme puolin ja toisin kiitoksen tästä yhteisestä matkasta.

Lopuksi ote Hannu Mäkelän kirjasta Miisan uusi perhe, Kustannusosakeyhtiö Tammi 2005

"Isä ei riitele vaan antaa mun valita puvun tarhan juhliin. Otan sen minkä äiti on pakannut, valkean paidan ja sinitumman samettihameen. "Sinä olet minun kultasydän tyttöni", isä sanoo. Sitten me lähdemme ajamaan kohti tarhaa. Se tuntuu hyvältä. Ja kaikki muukin. Tarhassa on myös äiti, tietysti. On tullut suoraan töistä. Minä vilkutan, kun menen pukemaan keijuvaatteita ylle. Äiti iskee silmää. Se rohkaisee minua niin, minä tiedän. Kun tulee minun vuoroni, minä en pelkää yhtään.

Me halaamme kaikki ja toivotamme kaikkea hyvää. Meille on pidetty puhe jokaiselle ja annettu palkinto. Minä olin eskareiden paras keksimisessä. Äiti on siinä Johannes. Ne odottavat minua. Me lähdemme täältä nyt, ajamme suoraan Johanneksen maalle. Minä sanon hei isille ja Helenalle, vaikka se ei nyt olekaan läsnä. Mutta isi saa viedä terveiset. Ja isi lupaa. Minä käännyyn ovela ja katson; syksyllä en enää tule tänne. Vaikka täällä saa käydä katsomassa, jos tahtoo tuttuja tervehtimässä, Marjaana-täti sanoo.

Minulla on kolme kotia nyt: isinkoti ja pienikoti ja sitten vielä maakoti. On Helenallakin koti mutta se ei vielä ole minun. Ehkä sekin joskus on?

LÄHTEET:

- Broberg, M. 2010. Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D52/2010. Väestöliitto. Helsinki
- Koivunen, P-L. 2013. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva. PS-kustannus.
- Larkela, P. & Malinen, V. 2011. Parisuhde – uusperheen ydin. Väestöliitto. Helsinki.
- Linnavuori, H 2007. Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Väitöskirja. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Mäkelä, H 2005. Miisan uusi perhe Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Raittila, K. & Sutinen, P. 2008. Huonetta vai sukua. Elämää uusperheessä. Hämeenlinna. Kirjapaja.

Sähköiset lähteet:

Lastensuojelun käsikirja/Lapsen asema erotilanteessa?

<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa>

Lastensuojelun käsikirja/Mitä on lastensuojelu?

<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Perhevalmennuksen käsikirja. Helsingin sosiaalivirasto.

http://www.hel.fi/hel2/Helsinginseutu/hankkeet/Terveysneuvonta/Perhevalmennuksen_kasikirja.pdf

Tilastokeskus.

<https://www.stat.fi/til/perh/tie.html>

Toimivien ihmissuhteiden uusperheessä lapsi voi hyvin. Väestöliitto, perheaikaa.fi

<https://www.perheaikaa.fi/jutut/lapsi-perheessa/vanhemmuus/toimivien-ihmissuhteiden-uusperheessa-lapsi-voi-hyvin/>

Uusperheen lapsi määrittelee itse omat perhesuhteensa. Väestöliitto, perheaikaa.fi

<https://www.perheaikaa.fi/jutut/lapsi-tulossa/lapsen-maailma/uusperheen-lapsi-maarittelee-itse-omat-perhesuhteensa/>

Uusperhe – mahdollisuus uuteen iloon. Väestöliitto, perheaikaa.fi

<https://www.perheaikaa.fi/jutut/lapsi-tulossa/vanhemmuus/uusperhe-mahdollisuus-uuteen-iloon/>

LIITTEET:

Kosola, M. & Mäkelä-Lehtola, M. 2014. Opaslehtinen:
Työkaluja kasvatuskumppanuuteen, asiakkaana uusperhe. Uusperheneuvojakoulutus.

(Tulostusta vasten liite erillisessä tiedostossa, sivut laitettuna "väärään järjestykseen",
jotta tulevat ohjelehtiseen oikeassa järjestyksessä)